

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

**Анотований
інформаційно-бібліографічний
показчик статей
з періодичних видань
СОЦІОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ.
ОСВІТА**

Національний університет «Чернігівська політехніка»

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

**Анотований
інформаційно-бібліографічний
показчик статей
з періодичних видань.
Соціологія. Психологія.
Освіта
(IV квартал 2020 р.)**

Чернігів, 2021

УДК 016:[1+37](05)
А69

Рецензент:

Мороз Н. В.

Директор Наукової бібліотеки Національного
університету «Чернігівська політехніка»

Анотований інформаційно-бібліографічний покажчик статей з періодичних видань. Соціологія. Психологія. Освіта (IV квартал 2020 р.) / уклад. Т. А. Сіденко, О. О. Чечукова. – Чернігів : Наукова бібліотека Національного університету «Чернігівська політехніка», 2021. – 24 с.

Інформаційно-бібліографічний покажчик містить частково анотований огляд статей з періодичних видань, які бібліотека отримала за жовтень, листопад, грудень 2021 року.

Добір матеріалу завершено 01.03. 2021 р. Опис здійснено мовою оригіналу відповідно до ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». Слова і словосполучення скорочені відповідно до ДСТУ 3582-97 «Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі», ГОСТ 7.12-93 «Библиографическая запись. Сокращение слов на русском языке. Общие требования и правила» и ГОСТ 7.11-2004 (ИСО 832:1994) «Библиографическая запись. Сокращение слов и словосочетаний на иностранных европейских языках».

Покажчик призначений для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, хто цікавиться періодичною пресою.

Покажчик випускається електронному вигляді. З покажчиком можна ознайомитись в Електронному архіві IRChNUT Національного університету «Чернігівська політехніка» та на сайті бібліотеки.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ОСВІТА	
Вища школа № 6.	5-6
Вища школа № 7-8.	7-8
Вища школа № 9.	9-10
Вища школа № 10.	10-12
Вища школа № 11-12	12-15
СОЦІОЛОГІЯ	
Соціологія: теорія, методи, маркетинг № 4.	15-23

ПЕРЕДМОВА

Періодичні видання відіграють значну роль у житті кожного науковця, студента, оскільки в них оперативно відображається найактуальніша інформація.

Залежно від тематики, періодичні видання розподіляються по відділах наукової бібліотеки.

Інформація про надходження чергових номерів видань, а також про місцезнаходження друкованих примірників і електронних копій публікується на сайті бібліотеки у розділі «Фонд періодичних видань» http://library2.stu.cn.ua/resursi_biblioteki/fond_periodichnih_vidanj_chntu/

Користувачі можуть отримати через службу Електронної доставки документів (ЕДД) електронною поштою статті з періодичних видань які знаходяться у фондах бібліотеки.

Одержані з бібліотеки електронні копії періодичних видань дозволяється використовувати лише з науковою, навчальною або освітнянською метою. Забороняється тиражувати одержані копії, відтворювати їх у будь-якій іншій формі, крім одноразового друкування електронного файлу, передавати іншим особам чи організаціям. Замовник несе відповідальність за використання електронної копії відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Вища школа : наук.-пр. вид. – К. : Знання, 2001. – Виходить щомісяця.

Вища школа. – 2020. – № 6.

Борисова, Т. Методологія ергодизайнерської підготовки майбутніх педагогів / Т. Борисова, В. Титаренко // Вища школа. – 2020. – № 6. – С. 7-17.

У статті окреслено систему методологічних підходів та проаналізовано методологічні інновації у сфері освіти. Дослідження спрямоване на визначення концептуальних напрямків удосконалення професійної підготовки педагогічних кадрів та окреслення методологічних підходів до ергодизайнерської освіти майбутніх учителів трудового навчання та технологій зокрема. У структурі методологічної системи розкрито сутність компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, акмеологічного, системного та синергетичного підходів.

Срібна, Ю. Формування творчої особистості майбутнього вчителя технологій засобами декоративно-прикладної творчості / Ю. Срібна // Вища школа. – 2020. – № 6. – С. 18-25.

У статті розглядаються особливості декоративно-прикладної творчості як фактора формування творчої особистості студента ЗВО. Розкривається ефективна роль народного мистецтва як джерела духовної та естетичної культури майбутнього вчителя технологій. Виявлено потенціал декоративно-прикладної творчості у формуванні творчої особистості майбутнього вчителя технологій.

Чистякова, Л. Формування екологічної культури майбутніх учителів трудового навчання та технологій: тенденції та перспективи / Л. Чистякова // Вища школа. – 2020. – № 6. – С. 26-34.

У статті розглядаються особливості декоративно-прикладної творчості як фактора формування творчої особистості студента ЗВО. Розкривається ефективна роль народного мистецтва як джерела духовної та естетичної культури майбутнього вчителя технологій. Виявлено потенціал декоративно-прикладної творчості у формуванні творчої особистості майбутнього вчителя технологій.

Хлопов, А. Застосування знань із дисципліни "Вища математика" для підготовки студентів освітньої галузі "Технології" / А. Хлопов // Вища школа. – 2020. – № 6. – С. 35-40.

Сом-Сердюкова, О. Основні засади художнього навчання у системі середньої освіти Норвегії / О. Сом-Сердюкова // Вища школа. – 2020. – № 6. – С. 41-50.

Козирод, О. Вивчення досвіду позашкільної освіти зарубіжних країн у працях вітчизняних учених / О. Козирод // Вища школа. – 2020. – № 6. – С. 51-58.

Савченко, А. Наукові засади підготовки вчителів трудового навчання та технологій у працях професора Віктора Сидоренка / А. Савченко, А. Цина // Вища школа. – 2020. – № 6. – С. 59-69.

Титаренко, О. До питання поширення агрономічних знань студентів через дослідництво вчених Полтавщини / О. Титаренко // Вища школа. – 2020. – № 6. – С. 70-74.

Ляшенко, С. Формування ключових понять шкільного предмета "Трудове навчання" в учнів засобами мислинєвих та практичних дій / С. Ляшенко, Л. Грищенко // Вища школа. – 2020. – № 6. – С. 75-83.

Титаренко, В. Методика навчання учнів ручній обробці різних конструкційних матеріалів / В. Титаренко // Вища школа. – 2020. – № 6. – С. 84-91.

Медвідь, Л. Держни бути щасливим, сучасній освітянине / Л. Медвідь // Вища школа. – 2020. – № 6. – С. 92-98.

У статті розкриваються погляди Григорія Сковороди на формування щасливого освітянина. Алгоритм простий: пізнай себе, будь майстром своєї справи, люби дітей, будь патріотом, твори добро. Особливу увагу приділено маловідомим сторінкам життя мандрівного філософа.

Концепція державної програми відновлення та розбудови мережі гуртожитків для проживання студентів закладів вищої освіти на 2021-2025 роки // Вища школа. – 2020. – № 6. – С. 99-104.

Вища школа. – 2020. – № 7/8

Ніколаєнко, Н. Наукова бібліотека Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка: сторінки історії та сучасність / Н. М. Ніколаєнко // Вища школа. – 2020. – № 7/8. – С. 7-19.

У статті висвітлюється 90-річна історія та сьогодення НБ Харківського НТУ сільського господарства ім. П. Василенка, її роль у формуванні науково-освітнього середовища інституції.

Нестуля, О. Досвід упровадження мобільного навчання студентів університету під час вивчення дисципліни "Основи лідерства" / О. Нестуля, С. Нестуля // Вища школа. – 2020. – № 7/8. – С. 20-32.

У статті автори розглядають мобільне навчання як форму ресурсно-орієнтованого навчання студентів університету під час вивчення дисциплін освітньої програми. Особливої актуальності вона набуває у зв'язку із загостренням ситуації з Covid-19 та необхідністю вдосконалення дистанційних форм навчання й надання освітніх послуг студентам закладів вищої освіти.

На прикладі викладання дисципліни "Основи лідерства" у Полтавському університеті економіки і торгівлі автори пропонують способи організації мобільного навчання студентів заочно-дистанційної форми навчання в університеті. Представлено розроблений дистанційний курс та електронний посібник з дисципліни "Основи лідерства" для мобільних пристроїв.

Губіна, О. Шляхи реформування установи мистецької освітньої галузі на прикладі Муніципального закладу вищої освіти "Київська академія мистецтв" / О. Губіна // Вища школа. – 2020. – № 7/8. – С. 33-44.

Висвітлено шляхи реформування установи мистецької освітньої галузі на прикладі досвіду реорганізації Муніципального закладу вищої освіти "Київська академія мистецтв". Обґрунтовано головні напрями реформування МЗВО "КАМ" на сучасному етапі, аргументовано необхідність структурних змін та розробки прогресивних концепцій навчання.

Виткалов, С. Художня освіта напередодні нового навчального року / С. Виткалов // Вища школа. – 2020. – № 7/8. – С. 44-50.

Акцентується увага на епідемічній ситуації, що склалася у сучасному світі, та стані художньої освіти. Окреслені вимоги до здобувачів освіти та педагогів, наголошується на необхідності змінюватися кожному. Підкреслюється важливість мотиваційного чинника у будь-якій сфері, зокрема в освітньому процесі. Представлена практика діяльності іноземних митців у питанні формування культурного середовища і здобуття в подальшому вищих рівнів освіти та її важливості для подальшого виробництва нового культурного продукту.

Свиридюк, Н. Презентаційна діяльність Полтавського обласного осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України / Н. Свиридюк // Вища школа. – 2020. – № 7/8. – С. 50-60.

Корсак, К. Римський клуб та інші досягнення наших попередників у боротьбі з глобальними колапсами: критичний аналіз / К. Корсак // Вища школа. – 2020. – № 7/8. – С. 60-78.

Чергова, вже 6-та колективна стаття членів Київського клубу "Антиколапс" містить результати критичного аналізу півстолітньої діяльності Римського клубу та його сучасних труднощів.

Бутенко, В. Формування естетичної свідомості студентської молоді у закладах вищої освіти / В. Бутенко // Вища школа. – 2020. – № 7/8. – С. 78-85.

Головна увага в статті зосереджена на функціях естетичної свідомості у розвитку гармонійної особистості та можливостях впливу закладів вищої освіти.

Семеновська, Л. Підготовка майбутніх учителів української мови і літератури до етнокультурної діяльності в закладах загальної середньої освіти: реалізація наукових підходів / Л. Семеновська, Л. Савенко // Вища школа. – 2020. – № 7/8. – С.85-94

Рутковська, О. Планування й організація самостійної позаурочної роботи школярів із трудового навчання / О. Рутковська // Вища школа. – 2020. – № 7/8. – С.94

Вища школа. – 2020. – № 9.

Енергоощадні та комфортні умови навчання в університетах – спільний проєкт МОН та ЄІБ і НЕФКО // Вища школа. – 2020. – № 9. – С. 4-5.

Затверджено умови прийому на навчання для здобуття вищої освіти у 2021 році // Вища школа. – 2020. – № 9. – С. 5-6.

Енерго-інноваційний хаб у Харківському національному університеті міського господарства // Вища школа. – 2020. – № 9. – С. 6.

Засідко, Б. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника – лідер вищої освіти Івано-Франківщини / Б. Засідко // Вища школа. – 2020. – № 9. – С. 7-13.

Джус, О. Становлення наукової думки та професійної підготовки молоді другої хвилі української еміграції: історіографія питання / О. Джус // Вища школа. – 2020. – № 9. – С. 14-24.

На основі першоджерел та періодики держав потенційного поселення українців-емігрантів, наукових розвідок учених України та української діаспори проаналізовано зміст досліджень, наукової літератури, першоджерел, присвячених другій хвилі української еміграції, в яких висвітлюються потреби іммігрантів у сфері освіти.

Нестуля, С. Сучасні методологічні підходи до розробки освітньої програми підготовки магістрів "Педагогіка вищої школи" / С. Нестуля, Н. Кононець // Вища школа. – 2020. – № 9. – С. 25-38.

У статті на основі аналізу науково-методичної літератури та власного практичного досвіду охарактеризовано методологічні підходи (компетентнісний, інтегрований, діяльнісний, ресурсно орієнтований, системний та лідерський), які були використані при розробці освітньої програми підготовки магістрів "Педагогіка вищої школи" у Полтавському університеті економіки і торгівлі. Запропоновано новий зміст навчання магістрантів освітньої програми "Педагогіка вищої школи" за спеціальністю 011 "Освітні, педагогічні науки", який враховує сучасні суспільні та освітні тенденції, концепції та парадигми: цифровізація освіти,

демократизація освіти, студентоцентрирована й гуманістична парадигми, лідерська управлінська парадигма, концепція ресурсно орієнтованого навчання, освіта упродовж усього життя.

Деордіца, Т. До проблеми розроблення ергономічних інтелект-карт / Т. Деордіца, М. Вороніна // Вища школа. – 2020. – № 9. – С. 39-48.

У статті висвітлюються теоретичні засади проєктування орієнтовної основи дій для розроблення ергономічних інтелект-карт.

Нагорна, Н. Формування проєктно-технологічної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі навчання проєктуванню і моделюванню / Н. Нагорна // Вища школа. – 2020. – № 9. – С. 49-57.

Іканова, С. Інтеграція змісту базової середньої освіти: вітчизняний, зарубіжний досвід та перспективи / С. Іканова, А. Цина // Вища школа. – 2020. – № 9. – С. 58-69.

Умови прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2021 році: Затверджено наказом МОН України 15 жовтня 2020 року № 1274 // Вища школа. – 2020. – № 9. – С. 70-127.

Вища школа. – 2020. – № 10.

Подарунок до Міжнародного дня студентів: інноваційний коворкінг "Phygital Hub" у КНТЕУ // Вища школа. – 2020. – № 10. – С. 5-6.

Юхименко, П. Інтелектуальна безпека держави в системі конкурентоспроможності національної економіки / П. Юхименко // Вища школа. – 2020. – № 10. – С. 7-22.

Досліджено взаємозв'язок та взаємообумовленість необхідності формування досконалого інституціонального середовища сприяння та розвитку науки, її комерціалізації як основної умови розвитку інноваційної економіки, що характеризується збільшенням частки високотехнологічного сектору й доданої вартості за рахунок потенціалу інтелектуальної складової інституцій наукової та освітньої архітекτονіки, що є структурним компонентом продукування інновацій, де акумульовані інтелектуальні ресурси та відповідні структурні складові для їх успішного використання на

взаємовигідних умовах у виробництві. Визначено й обґрунтовано найважливіші чинники сприяння використанню інтелектуального потенціалу вишів України та інших наукових інституцій, до яких належать: підняття престижу та сприяння розвитку інтелектуальної праці, безперервної освіти; забезпечення безпеки нематеріальних активів як об'єктів права інтелектуальної власності інституцій її продукування; забезпечення безпеки інтелектуального капіталу як стану захищеності інвестицій у знаннєві ресурси; забезпечення безпеки руху інновацій від її продукування до втілення у практику. Доведено, що з метою посилення використання внутрішнього інтелектуального потенціалу сприяння конкурентоспроможності національної економіки та налагодження тісного зв'язку інституцій архітектоніки продукування інновацій, передусім необхідно розробити дієвий механізм упровадження результатів інноваційної діяльності та створити ефективне досконале інституціональне середовище, яке забезпечить матеріальну підтримку та розвиток талантів і підвищення загального рівня людського розвитку.

Вади й недоліки у мультимедійних презентаціях / Т. Деордіца, С. Білевич, М. Вороніна, Р. Гладушина // Вища школа. – 2020. – № 10. – С. 23-39.

У статті репрезентовано авторську класифікацію презентаційних вад і недоліків як проявів порушень специфічних принципів ергономічного проектування мультимедійних систем. Запропонована класифікація покликана відображати такі вади й недоліки у формі, зручній для їх перегляду та розпізнавання. Завдяки цьому вона може слугувати студентам і викладачам корисним дидактичним засобом для здійснення контролю і самоконтролю ергономічної якості мультимедійних презентацій, призначених для візуального супроводу усних доповідей.

Політова, О. Освітній центр мистецького простору: нові здобутки / О. Політова // Вища школа. – 2020. – № 10. – С. 40–46.

Винничук, Р. Природа креативності та її роль в освітньому процесі / Р. Винничук // Вища школа. – 2020. – № 10. – С. 47-58.

У статті розглядаються питання, пов'язані з сутністю поняття "креативність". Зокрема, акцентуються основні відмінності між креативністю та творчістю, висвітлено бачення українських та закордонних науковців щодо природи креативності, виділено різні складові креативного процесу. Автор наголошує на важливості

креативності для сучасної системи освіти, подає своє бачення основних критеріїв креативності, а також виділяє поняття викладача ЗВО – креативного лідера для студентів.

Бернадська, Н. Масова література і сучасний роман / Н. Бернадська // Вища школа. – 2020. – № 10. – С. 59-67.

У статті розкриваються різні підходи до оцінювання масового роману. Акцент робиться на необхідності об'єктивного вивчення масової романістики.

Возняк, О. Дефініція поняття "ятрогенія" для обґрунтування неналежного виконання медиками професійних обов'язків / О. Возняк // Вища школа. – 2020. – № 10. – С. 68-92.

У статті аналізується поняття "ятрогенія" з огляду на те, що на сучасному етапі вона є проблемою глобального масштабу через значну кількість осіб, які піддаються лікуванню і зазнають супутнього побічного ефекту чи потерпіли від недбалості медичних, працівників. Автор акцентує увагу на тому, що слідчі, прокурори не мають ні компетентностей, ні навичок, ні досвіду для розслідування медичних злочинів, ятрогеній з позицій реалізації всебічного, повного і неупередженого дослідження обставин кримінального провадження, виявлення обставин, що або викривають, або виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставин, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надання їм належної правової оцінки та забезпечення прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень. Стаття буде корисною у суддівській практиці для розуміння ключових питань ятрогенних патологій з метою винесення обґрунтованого, законного, вмотивованого, неупередженого рішення.

Концепція реалізації державної політики щодо створення мережі екзаменаційних центрів на період до 2030 року // Вища школа. – 2020. – № 10. – С. 93-102.

Вища школа. – 2020. – № 11-12

Пресслужба МОН України інформує // Вища школа. – 2020. – № 11/12. – С. 3-7.

Коломієць, Леонід. Дистанційне навчання та якість освіти: парадигмальна криза людиноцентризму освітньої політики,

або Про роль особистості педагога / Л. Коломієць, А. Семенова // Вища школа. – 2020. – № 11/12. – С. 7-30.

У статті обґрунтовано, що наразі у системах освіти, починаючи з найрозвинутіших країн світу, виявилися всі ознаки парадигмальної кризи і з'явилися різні конфігурації початку становлення нової компетентнісної парадигми дистанційного навчання. Аргументується теза про те, що складний і суперечливий світ вимагає формування людини свободи, духовності, глибокої гуманності, яка усвідомлює свою відповідальність за кожний крок власного вибору, а викладач-майстер є головним суб'єктом педагогічної дії. Пояснюється, що принцип інтенсивної комунікації забезпечується активністю педагогів у взаємодії як в аудиторії, так й у віртуальному просторі. Доведено, що дистанційна освіта розширює й оновлює роль педагога, робить його наставником-консультантом, який координує пізнавальний процес.

Захарчин Галина. Трансформація індивідуальних ознак конкурентоспроможності особистості у колективні на основі знань / Г. Захарчин // Вища школа : Науково-практичне видання. – 2020. – № 11/12. – С. 30-40.

Обґрунтовано необхідність постійного перегляду й оновлення професійних компетенцій, необхідних для розвитку індивідуальної та колективної конкурентоспроможності на основі системи управління знаннями. Виділено й охарактеризовано концептуальну, ідеологічну й організаційно-технічну складові в управлінні знаннями. Охарактеризовано якісні ознаки професійного розвитку, які забезпечують конкурентоспроможність людини і трансформуються у колективну конкурентоспроможність організації. Наголошено на необхідності використання моделей управління знаннями, які дають можливість поєднати різні види знань, джерел й потоки знань.

Загородній, Анатолій. Особливості реалізації дуальної освіти у рамках підготовки фахівців з обліку та оподаткування / А. Загородній, Л. Пилипенко // Вища школа. – 2020. – № 11/12. – С. 40-51.

Стаття присвячена проблемі запровадження дуальної форми здобуття вищої освіти освітнього рівня "бакалавр" за спеціальністю 071 "Облік і оподаткування" Обґрунтовано модель графіка освітнього процесу та поділу навчального навантаження, передбаченого на здобуття освітніх компетенцій, які здобуває вищої освіти набуває у закладі вищої освіти та у роботодавця. Наведено перелік

на вчальних дисциплін, практичні компетентності з яких можна набувати у процесі виконання професійних обов'язків фахівцями спеціальності "Облік і оподаткування". Запропоновано критерії спільного оцінювання закладом вищої освіти та роботодавцем результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Чирчик, Сергій. Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх дизайнерів / С. Чирчик // Вища школа. – 2020. – № 11/12. – С. 51-63.

Здійснено категоріально-понятійний аналіз проблемного поля дизайн-освіти, висвітлено сучасні наукові підходи до професійної підготовки майбутніх дизайнерів. Автор звертає увагу, що слово "дизайн" використовується нині у багатьох сферах суспільного життя: від дизайну зачіски до інженерного дизайну, від фітодизайну та ландшафтного дизайну до дизайну середовища. За таких умов професія дизайнера починає втрачати свої обриси і розминається у різних видах діяльності. Водночас в усіх видах діяльності містяться елементи планування та організації, структуризації, послідовності дій, які так чи інакше характеризують дизайн, знання основ якого сприяє не тільки усвідомленню професії, а й впровадженню методів образного моделювання, планування, раціоналізації в інші галузі професійної діяльності.

Руденченко Алла. Синтез мистецтв як одна з методологічних засад наукового обґрунтування навчання етнодизайну у мистецьких закладах вищої освіти / А. Руденченко // Вища школа. – 2020. – № 11/12. – С. 63-72.

У статті обґрунтовано вибір креативно-духовного підходу до навчання етнодизайну студентів мистецьких закладів вищої освіти, який зумовлений, зокрема, тим, що науковий світогляд розвивається завжди у тісній взаємодії з іншими сторонами духовного життя людства у сфері релігії, філософії, мистецтва, суспільної психології, які тісно переплетені між собою. Організація наукового і навчально-виховного процесу у закладах вищої мистецької освіти має будуватися на сучасних розробках у галузі художньої освіти і педагогіки мистецтва, активно використовувати традиції народної культури. Вдале використання етнічного підходу та синтезу мистецтв є одним із важливих засобів створення середовища, що дасть можливість якісно підвищити рівень освіти, посилити зв'язок навчального процесу із практичною діяльністю та

внести духовну складову в навчальний процес студентів мистецьких закладів вищої освіти.

Медвідь, Людмила. Українська родина: витоки та сьогодення / Л. Медвідь // Вища школа. – 2020. – № 11/12. – С. 72-84.

У статті розкриваються питання, пов'язані з родинним вихованням. Автор звертається до витоків формування сімейних стосунків ще з часів матріархату (родова община) до класових утворень за Київської Русі. Особливу увагу приділено родинному вихованню за козацької доби, коли воно досягло свого розквіту. Показані провідні тенденції знищення сім'ї за царату та радянської влади. Узагальнені найбільш гострі проблеми родинного виховання у незалежній Україні у часи розгули пандемії.

Шморгун, Є. Трава незабуття / Є. Шморгун // Вища школа. – 2020. – № 11/12. – С. 84-91.

Україна першого 20-ліття XXI століття: культурно мистецький вимір: XVI міжнародна науково-практична конференція у м. Рівне (роздуми напередодні) / С. В. Виткалов, В. Г. Виткалов // Вища школа. – 2020. – № 11/12. – С. 92-95.

Омельяненко, Світлана. Навчально-методичний комплекс з педагогіки / С. Омельяненко // Вища школа. – 2020. – № 11/12. – С. 96-103.

Вища освіта і наука: огляд періодичних видань // Вища школа. – 2020. – № 11/12. – С. 103-122.

СОЦІОЛОГІЯ

Соціологія: теорія, методи, маркетинг : науч.-теор. журн. / Ін-т соціол. Нац. акад. наук України. – Київ: [б. в.], 1997. - Виходить щоквартально. - ISSN 1563-4426.

Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2020. – № 4.

Степаненко, В. COVID-19 як нова соціальна реальність / Віктор Степаненко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2020. – № 4. – С. 5-22.

Під кутом зору соціологічних підходів у статті розглянуто певні аспекти соціальної проблематики та наслідків пандемії COVID-19, зокрема проблеми інституційної спроможності та ефективності урядів у протистоянні пандемії, питання актуалізації біополітики та проблем соціальної нерівності, соціально-психологічні виклики пандемії. Зазначено, що глобальні наслідки пандемії позначають зсуви конфігурацій базових суспільних цінностей та нормативних регуляцій, таких як свобода, відповідальність, безпека, цивільність, рівність, довіра та солідарність. Адміністративні регуляції, обмеження та локдауни під час карантину є не лише заходами, виправдовуваними захистом безпеки та громадського здоров'я, а й певними тестами для випробовування владою граничних для кожного суспільства порогів сприйняття жорсткого соціального контролю. На підставі аналізу результатів соціологічних досліджень, проведених, зокрема, Інститутом соціології НАН України, окреслено особливості коронавірусної кризи в Україні. Ці особливості зумовлюються тим, що в Україні універсальні соціальні виклики пандемії поєднуються з багатофакторною суспільною трансформацією. Відтак соціальні наслідки пандемії COVID-19 в Україні можуть виявлятися у двоякий спосіб: як нег'ативний каталізатор, що підсилює проблемність незавершеної суспільної трансформації або як своєрідний "зрівнювач", тобто чинник, за якого цінності безпеки, суспільного виживання, толерантності та солідарності будуть набувати пріоритетного значення.

Малиш, Л. Рух у соціальній ієрархії в добу трансформації: сприйняття з боку населення посткомуністичних країн / Ліна Малиш // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2020. – № 4. – С. 23-42.

У статті аналізується, як люди оцінюють зміну свого становища в соціальній ієрархії. Дослідницьку увагу зацентровано на посткомуністичних країнах, які презентують яскравий приклад переходу від одного соціального ладу до іншого. До списку цих посткомуністичних країн було включено Болгарію (N = 1000), Естонію (N = 1000), Латвію (N = 1069), Литву (N = 1023), Польщу (N = 1263), Росію (N = 1603), Словаччину (N = 1159), Словенію (N = 1065), Угорщину (N = 1010), Україну (N = 2012), Хорватію (N = 1201), Чехію (N = 1205).

На підставі запитань модуля «Соціальна нерівність-IV» Міжнародної програми соціального дослідження було виявлено два типи сприйняття своєї мобільності з боку населення: суб'єктивна

соціальна мобільність і міжпоколінний рух соціальними сходами. Суб'єктивну соціальну мобільність вимірювали як співвідношення статусу респондента на поточній роботі порівняно зі статусом роботи його батька на момент, коли вік опитаного становив 14–16 років. Міжпоколінний рух соціальними сходами визначали як різницю між позиціонуванням респондента на соціальних сходах і його уявленням про місце на соціальній драбині сім'ї, в якій пройшло його дитинство. Також було виміряно напрямом і відстань обох типів переміщень у соціальній ієрархії.

У процесі аналізу даних були зафіксовані відмінності в профілях стратифікації, ґрунтовані на розподілі позицій респондентів та їхніх батьків на соціальній драбині. У переважній більшості країн населення в період трансформації здійснило спуск соціальними сходами. Виняток становили Словаччина, Чехія і Польща.

Частка респондентів, які здійснили суб'єктивну висхідну мобільність, перевищувала частку тих, хто піднявся вгору соціальними сходами. Дистанції обох типів переміщень у соціальному просторі були не надто великими та слабко узгодженими: найбільші значення коефіцієнтів кореляції для відповідних змінних спостерігалися в Польщі і в Чехії.

Загалом, дослідження дало змогу визначити методологічні особливості індикаторів обох типів переміщення в соціальному просторі, але більш точний опис їхнього вимірювального потенціалу вимагає подальшого емпіричного дослідження.

Мацієвський, Ю. В. Змішані цінності і суспільні обмеження: чому запит на «сильну руку» не призведе до авторитаризму в Україні / Ю. В. Мацієвський // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2020. – № 4. – С. 43-67.

В умовах глобального тиску на демократію та внутрішньої турбулентності, які ризики того, що Україна скотиться до авторитаризму? На відміну від численних застережень у цій статті обґрунтовується теза про те, що для авторитаризму в Україні немає соціальних підстав, а запит на «сильну руку» є свідченням патерналістських, а не авторитарних цінностей. Разом з тим в Україні сформувалося щонайменше три групи структурних, інституційних та соціокультурних чинників, які заважають встановленню авторитарного режиму. До них належать: низька легітимність керівництва, низька економічна ефективність, регіональні відмінності, низький репресивний потенціал держави, відносна слабкість «партії влади», фрагментована структура еліт,

посилення зв'язків із Заходом, напівпрезидентська форма правління, інституціоналізована гібридність режиму, відсутність харизматичного лідера, змішані суспільні орієнтації та досвід трьох хвиль антиавторитарних протестів. Теоретичним підґрунтям статті є теорія конґруентності, за якою режим є стабільним тією мірою, якою його спосіб здійснення влади відповідає уявленням людей про її належне функціонування. Дані останньої хвилі Глобального дослідження цінностей дозволили розрахувати показники ліберального та авторитарного розуміння демократії. Перший в Україні виявився вдвічі вищим, ніж другий (0,82 проти 0,41). До того ж перший показник підкріплюється помірним зростанням емансипативних цінностей. Таким чином, “авторитарна конґруентність” у постмайданній Україні навряд чи можлива, а будь-яка спроба нав'язати авторитарне правління згори буде наражатися на кумулятивний опір трьох груп означених чинників.

Петрушина, Т. Соціологічний вимір економічної глобалізації: світові тренди та українські реалії (Друга частина. Соціальні зміни в українському суспільстві за умов економічної глобалізації) / Тетяна Петрушина, Анатолій Арсеєнко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2020. – № 4. – С. 68-110.

Глобалізація залишається найпоширенішим і досить суперечливим концептом в сучасному соціальному дискурсі. В межах теоретико-концептуального соціологічного виміру автори проаналізували сутність економічної глобалізації (ЕГ) як її визначального типу. Вони дослідили глобалізацію як об'єктивний процес (насамперед міжнародного поділу праці) та суб'єктивний процес формування глобальної капіталістичної економіки під егідою провідних західних держав, наднаціональних фінансово-економічних установ (насамперед СБ і МВФ) і ТНК. Як головні драйвери глобалізації, вони визначають її форми та напрямки в інтересах «ядра» глобального капіталізму. В межах емпіричного соціологічного виміру ЕГ (що передбачає вимірювання різноманітних проявів як самого процесу ЕГ, так і його соціальних наслідків) особливу увагу автори приділили аналізу соціальних змін в українському суспільстві. На думку авторів, капіталізація вітчизняної економіки, що відбувалася паралельно із залученням України до глобального економічного простору, призвела до деградації народного господарства, значного погіршення життєвого рівня більшості громадян, створення антисоціальної держави, атрибутом якої стала системна криза. Для доказу цих висновків

автори на підставі вивчення численних вітчизняних та іноземних джерел проаналізували динаміку головних макроекономічних і соціологічних показників життя українського суспільства майже за 30 років дрейфу на узбіччя глобального капіталістичного світу. Автори зосередилися на дослідженні восьми принципів напрямів соціальних змін: деіндустріалізації економіки, її глобальної конкурентоспроможності та інноваційності, динаміки ВВП, зайнятості, доходів і добробуту населення, соціально-економічної нерівності, боргової залежності та деградації української науки. Проведений аналіз показує необхідність відмови від неоліберальної парадигми розвитку і пошуку альтернативних, більш справедливих моделей ЕГ.

Бевзенко, Л. Агенти соціальних змін у кризовому соціумі: варіанти проблематизації та контури концептуальної рамки дослідження / Любов Бевзенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2020. – № 4. – С. 111-132.

З огляду на перманентну кризовість соціальної ситуації в нашій країні актуалізується питання агентів соціальної трансформації, що діють в ці кризові моменти. Пропонується два варіанти наукової проблематизації цього питання. Перший — на платформі теоретичного бачення соціальних змін, запропонованого П. Штомпкою, який передбачає описово-констатаційне вивчення рухів, лідерів, ідей та революцій, що змінювали та змінюють наше суспільство. У другому варіанті пропонується звернення до дилеми агентів та структури, яка вже багато років обговорюється в рамках пошуку компромісу між мікро- та макродетерміністичними моделями соціальних змін. Наголошується, що терміни суспільна «трансформація», «перехідність» та «криза» не є тотожними; криза вирізняється непередбачуваністю наслідків суспільних змін.

Для ситуації суспільної кризи теоретичний мікро-макро-компроміс пропонується шукати в рамках парадигмального поєднання парадигми складності, парадигми практик та мережевої теорії. Соціальні зміни конкретизуються через зміну інституційного порядку, який аналітично поділено на формальну (організаційну) та неформальну (самоорганізаційну) складові. Підкреслюються відмінності проявів агентності в рамках цих інституційних складових. Запропоновано поняттєвий ряд та контур можливої концептуальної схеми дослідження окресленої проблеми.

Рахманов, О. Детермінанти ставлення громадян до українського уряду: соціологічний аналіз / Олександр Рахманов // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2020. – № 4. – С. 133-146.

У статті розглянуто сприйняття діяльності уряду України з боку громадян залежно від інституційних форм його формування.

З використанням емпіричних даних п'яти хвиль Європейського соціального дослідження (ESS) та моніторингового дослідження Інституту соціології НАН України 2020 року проаналізовано динаміку впливу соціоекономічних, ціннісно-ідеологічних та структурних чинників на оцінку діяльності уряду. Виявлено, що в разі формування уряду шляхом коаліції політичних сил у парламенті сприйняття громадянами діяльності уряду здебільшого є зумовленим їхніми ідеологічними переконаннями. Натомість коли уряд формується за ініціативи президентської адміністрації, населення сприймає урядову політику крізь призму своїх структурних та соціоекономічних інтересів.

Pylypenko, V. Value-driven issues throughout the development of sociological theory / Valerii Pylypenko, Gulbarshyn Shepurko // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2020. – № 4. – С. 147-160.

У статті розглядаються підходи основних соціологічних теорій до ціннісної проблематики. При цьому аксіологічна проблематика аналізується з точки зору її актуальності для суспільств, що переживають кризові явища, коли змінюються умови суспільного життя і соціальна структура соціуму. Зазначається, що актуалізація теоретичного розроблення проблеми цінностей у соціології спричинена переглядом парадигми світового соціологічного пізнання у зв'язку з появою неklasичного, інтерпретативного й постмодерністського напрямів з їхнім інтересом до аксіології. Переосмислення парадигми зумовлене переходом світової спільноти до стану цілісності за умов глобалізації, коли нові технології змінюють всі суспільні зв'язки, ініціюючи перехід від виробництва речей до виробництва людини. Звідси така «експансія» ціннісного підходу з боку сучасних соціологічних напрямів. Одиницями більш високого порядку в соціальних системах є колективи, тобто організовані системи дії, які характеризуються виконанням певних ролей багатьма індивідами. Якщо у площині одиниць розрізняються ролі індивіда і колективу, то у площині стандарту відносин важливе розрізнення між нормою і цінністю. Цінності є первинними у плані підтримання взірця функціонування соціальної системи й розглядаються як засадові

чинники зв'язку між соціальною і культурною системами. Норми, на відміну від цінностей, є переважно елементами соціальної системи і покликані здійснювати функцію інтеграції. Вони мають регулятивне значення для соціальних процесів та відносин і втілюють принципи, чинні за певної соціальної системи. Автори підкреслюють, що опанування сучасною українською соціологією досягнень світової аксіології останніх десятиліть є запорукою інтеграції у процеси, що відбуваються сьогодні у світовій соціологічній спільноті.

Круглий стіл “Системні ризики нестабільного суспільства: соціологічна аналітика”// Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2020. – № 4. – С. 161-189.

Часи пандемії зайвий раз нагадали, що ми живемо у світовому суспільстві ризиків, з його мінливими та гібридними глобально-локальними соціальними порядками. Ця метафора У. Бека вказує на системний характер ризиків, які притаманні всім сферам життя, що безперервно змінюються під впливом нових технологій, економічних новацій, політичних криз, зміни ціннісно-смыслових конфігурацій, наслідків дій з боку human та non-human акторів. Наприкінці вересня в Інституті соціології НАН України відбувся круглий стіл (у віртуальному режимі), присвячений концептуальним та операціональним підходам до вивчення ризиків дестабілізації суспільного життя в українському соціумі. Увагу учасників було сфокусовано на соціоструктурних, соціопсихологічних, соціокультурних вимірах соціальних процесів, а також на важливості опрацювання практичних рекомендацій управління ризиками на підставі результатів соціологічного аналізу.

Бакіров, В. Про соціологію як соціальну фізику та ідеологію служіння народів / Віль Бакіров // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2020. – № 4. – С. 190-192.

У книзі викладено унікальний досвід соціологічного осмислення українських пострадянських реалій. В його основу покладено багаторічний проєкт Інституту соціології НАН України, в ініціюванні й реалізації якого автором належить активна роль. Проєкт дав змогу об'єднати дослідників з різними освітніми і науковими бекґраундами, з різноманітним практичним досвідом, що дало змогу “розробити систему емпіричних показників стану і динаміки суспільства і взятися до проведення моніторингу українського суспільства практично з першого року проголошення незалежності України. Як досвід практичної реалізації досягнень наук про суспільство

сьогодні дані майже 30-річних моніторингових досліджень слугують доволі надійною емпіричною базою аналізу і для науково обґрунтованих висновків про тенденції у розвитку українського суспільства, і для розуміння того, куди прямує Україна”.

Такий соціологічний моніторинг масової свідомості дає змогу вимірювати настрої людей, їхнє самовідчуття в період складних макро- і мікросоціальних трансформацій. І що конче важливо — результати моніторингу стимулюють відповідні теоретичні роздуми, змушують заглиблюватися у складний простір соціологічних парадигм і концептів, категоріальних побудов, відповідних нарративних конструкцій. Крах і розпад “радянського (казарменого, тоталітарного тощо) соціалізму” супроводжувалися сумбурними волюнтаристськими спробами негайного перетворення його на суспільство “загального добробуту”. Натхненні спрощеними, незрідка вульґарними уявленнями про капіталізм, ці спроби призвели до виникнення воістину гібридної соціальної реальності, в якій дивовижним чином перемішалися соціалістичні, ліберальні, консервативні, націоналістичні та інші практики та ідеологеми. Осмислення цієї реальності, розуміння її природи, ризиків і перспектив виявилось величезним викликом для всього корпусу соціальних наук, у тому числі для соціології. Перевага останньої полягає в тому, що вона мала і має можливість спиратися на масиви фактологічних матеріалів, на результати емпіричних досліджень, на кількісні оцінки різноманітних якісних станів громадських думок і суспільних настроїв.

Спираючись на дані моніторингу, автор упродовж багатьох років послідовно пропонує свою інтерпретацію пострадянської гібридної соціальної реальності, вбачаючи одну з причин її економічних і політичних провалів в ігноруванні фундаментальних положень класичного суспільствознавства, передусім у небажанні бачити базові причини соціальних проблем, суперечностей, конфліктів в економічній сфері, в глибинах матеріального виробництва, суттєво деформованого пострадянськими флуктуаціями. Пафос текстів, об’єднаних під обкладинкою рецензованої книги, полягає в наполегливому обстоюванні необхідності наукового підходу до організації суспільного життя на противагу суб’єктивістським ідеологічним інтерпретаціям. Не довільні ідеологічні доктрини і гасла, хоч би в які вишукані й екзотичні словесні шати вони є вбраними, а науковий аналіз, що спирається на перевірені наукові методології, на масиви емпіричних даних, має бути покладений в основу державних програм, допомагати пошуку відповідей на

найскладніші проблеми сучасного суспільного розвитку. Не можна не погодитись із твердженням, що “тільки послідовна і наполеглива реалізація інтегрального наукового знання про життя суспільства, помноженого на досвід господарського і політичного управління, дасть згодом змогу досягти бажаного результату перетворень: економіка стане ефективною; праця — високопродуктивною; життя — безпечнішим, справедливішим і комфортнішим; відносини в суспільстві — толерантнішими і довірливішими; люди — громадянами рідної країни і на своїй землі; а представники влади житимуть в Україні однією долею зі своїм народом, із відчуттям особистої відповідальності за все, що відбувається в суспільстві”.

Книга, безумовно, послугує глибшому усвідомленню ролі наукового соціального знання в сучасному суспільстві. Автор прагне повернути читачів до розуміння неминущої ролі базових категорій природничо-історичної парадигми соціальних змін, критикує як вульгарний марксизм, так і вульгарний антимарксизм. Читач, котрий тяжіє до теоретичного знання, знайде на сторінках книги чимало тверджень і суджень, що спонукатимуть до дискусії, до розвитку сучасних теоретичних уявлень про соціальні структури, інститути та процеси. Читач, зорієнтований на практичну роботу, отримає належним чином зорганізований багатий масив емпіричних даних, що висвітлюють пострадянську соціокультурну динаміку.

Праця академіка В.М. Ворони, поза жодним сумнівом, робить дуже значний внесок у сучасну соціальну науку, дає змогу уважному і вдумливому читачеві побачити сучасне українське суспільство очима проникливого й чесного експерта і мислителя.